

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Kateřina Kubíková

Reprezentace a deliberativní demokracie

Representation and Deliberative Democracy

Praha 2016

Mgr. Jan Bíba, Ph. D.

Poděkování

Ráda bych v první řadě poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Janu Bíbovi, Ph.D. za cenné komentáře, podněty a trpělivost. Dále bych ráda poděkovala své rodině a příteli za jejich trpělivost s mou osobou a podporu, nejen během psaní bakalářské práce, ale také během celého studia.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dnes 12. 7. 2016

Kateřina Kubíková

Anotace

Studentka se ve své práci zaměřením na problematiku vztahu reprezentace a deliberativní demokracie. V první části práce se zaměří na samotný pojem deliberativní demokracie a v části druhé bude zkoumat několik návrhů institucionálního propojení deliberace s reprezentací.

Klíčová slova

deliberace, reprezentace, demokracie, deliberativní demokracie

Anotace

Student focuses on issues related representation and deliberative democracy in her bachelor thesis. The first part is focused on the concept of deliberative democracy. The second part is analyzed several proposals institutional connection with the deliberation and representation.

Key words

Deliberation, Representation, Democracy, Deliberative Democracy

Obsah

Poděkování.....	2
Čestné prohlášení.....	3
Anotace	4
Klíčová slova	4
Anotace	5
Key words.....	5
Obsah	6
Úvod	7
1. Deliberativní demokracie	10
1. 1. Historický vývoj	10
1. 2. Teorie deliberativní demokracie	12
1. 2. 1. Principy deliberativní demokracie	14
1. 3. Instituce v deliberativní demokracii	16
2. Náhodný výběr	18
2. 1. Historie losování	19
2. 2. Znovuobjevení losování.....	20
2. 3. Princip rovnosti	21
2. 4. Procedura losování.....	22
3. Empirické příklady minipublik	25
3. 1. Příklad občanského shromáždění v Britské Kolumbii	27
3. 2. Islandský experiment.....	30
4. Zavedení deliberace v praxi.....	33
4. 1. Mini-publics	34
4. 1. 1. Podoba minipublik.....	35
4. 1. 2. Náhodný výběr a struktura minipublika	36
4. 1. 3. Minipublika a deliberace	38
Závěr.....	43
Seznam použité literatury	47
Elektronické zdroje.....	49

Úvod

Bakalářská práce se věnuje teorii deliberativní demokracie a deliberaci v demokracii. Hlavní náplní práce bude představit principy deliberativní demokracie, představit deliberativní nástroje jako jsou deliberativní fóra v podobě minipublik a propojení této deliberace s nástrojem losování. Práce se bude věnovat empirickým pokusům, v nichž došlo k propojení teorie deliberace v podobě minipublik a nástroje losování pro výběr členů těchto minipublik. Téma práce jsem si vybrala z toho důvodu, že se dnes potýkáme s krizí demokracie, jež může mít dalekosáhlé důsledky na stávající společnost a demokratické uspořádání. Je proto nutné se zamýšlet nad touto krizí a hledat nejen řešení krize demokracie, ale uvědomit si, co ke krizi vede. Jaké principy přináší deliberativní demokracie? Může větší zapojení občanů do politického procesu prostřednictvím minipublik napomoci řešení krize demokracie?

V současné době můžeme ve společnosti pozorovat různé symptomy ukazující na frustraci z politiky a politických aktérů. Jedním z těchto symptomů je klesající volební účast¹, rostoucí počet těch, kteří k volbám odmítají přijít, pokles důvěry v ústavní činitele a nárůst nových (populistických) subjektů, které získávají na oblibě mezi voliči. Tato fakta nás tak vedou k zamyšlení se nad otázkami proč tomu tak je. Mají občané pocit, že jejich hlas není důležitý či snad není slyšet, a proto nechodí k volbám? Či z jiné strany: Má společnost pocit, že současná demokracie je samozřejmá? Co vede lidi k odvracení se od tradičních politických stran k nově vznikajícím hnutím? Je důvodem krize důvěry v politiky a politiku?² Podobných otázek bychom našli mnoho a odpovědi na ně nejsou jistě jednoznačné. Mne však zajímá otázka jiná a to, zda problém není v samotném uspořádání stávající demokracie, která nenabízí větší množství participace občanů, vývoj a posun.

Reprezentativní demokracie, postavená na liberálních principech, se dnes setkává s demokratickým deficitem³. Ten ukazuje na nedostatky, se kterými se musí současná

---

¹ V 90. letech se volební účast do voleb Poslanecké sněmovny pohybuje přes 70%, v posledních volbách volební účast nedostáhla ani 60% (zdroj <http://www.volby.cz/>). Navíc z průzkumů veřejného mínění (CVVM) vyplývá, že občanů, kteří uvedli v roce 2013, že nechtějí jít k volbám vůbec, bylo 23% (zdroj: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7138/f3/pv131127.pdf)

² Deziluzi či rozčarování se věnuje například Colin Hay v „*Why we hate politics*“ (2007) str. 1-60

³ Jedná se o momenty, kdy shledáváme nedostatek demokracie v odpovědnosti a kontroly v rozhodovacím procesu

společnost vypořádat a ideálně tyto nedostatky vyřešit. Demokratický deficit je často spojován s nedostatkem důvěry v rozhodování reprezentantů a politiků, jakožto elit, obecně. Jak vyřešit tento problém? Je možné, aby se s tímto problémem utkala reprezentativní demokracie sama? Domnívám se, že nikoli. Není však potřeba otočit se k této demokracii zády či jí nahradit nějakou jinou formou demokracie, ale naopak ji vylepšit, aplikovat do reprezentativní demokracie nové nástroje, které pomohou zbavit demokracii deficitu, se kterým se potýká a jenž ji zatěžuje.

Jedním z možných řešení krize, kterou můžeme ve stávající reprezentativní demokracie pozorovat, je aplikovat ideály, jež nabízí deliberativní demokracie. Právě deliberativní demokracii a jejím možnostem se budu zabývat v této práci. Teorii deliberativní demokracie se věnovala a věnuje řada významných teoretiků napříč společenskovědními obory (J. Habermas, J. Cohen, J. Bohman, J. Elster a další). Principy deliberativní demokracie, jimž se bude věnovat první kapitola, mohou nabídnout současné demokracii řešení této krize. V první kapitole se tedy zaměřím na teorii deliberativní demokracie, její pilíře, principy a možné zakotvení v institucích. Budu vycházet primárně z Amy Gutmann, Dennise Thompsona a také Joshua Cohena.

Demokratický deficit ukazuje na nedostatečnou legitimitou rozhodnutí, jež je prováděno zvolenými reprezentanty. V reprezentativní demokracii jsou občané (jakožto voliči) těmi, kteří vybírají své zástupce a dávají jim svolení jednat jejich jménem (reprezentace jako *acting for*⁴). Legitimita rozhodovat je reprezentantům dána volbou občanů. Ale jsou opravdu volby dostatečným nástrojem legitimacy? Zastánci reprezentativní demokracie by zajisté namítli, že reprezentanti se musí ospravedlňovat svým voličům a jejich kontrola probíhá neustále a následně další volbou je o reprezentantovi rozhodnut. Nicméně volba může být vnímána jako problematický nástroj, jelikož nutně neposkytuje všem stejnou šanci být zvolen a to mimo jiné z důvodu existence tzv. kulturních vzorců.

Jakým nástrojem nahradit volby pro výběr politických úředníků či občanů do veřejných funkcí? Z historického hlediska se nabízí nástroj losování, který má historickou demokratickou tradici⁵. Právě tomuto nástroji náhodného výběru se bude věnovat druhá

---

⁴ Podobami reprezentace se zabývá Pitkin, H. F., *The concept of representation*, 1st pbk ed. 1972.

⁵ Manin, Bernard, *The principles of prerepresentative government*, 1997, s. 42-67

kapitola této práce. V této kapitole se tedy budu věnovat znovuobjevení tohoto nástroje, jeho principům a možnostem, jež do demokracie přináší.

Nedůvěra, jež panuje ve společnosti, v politiku a politiky obecně, v jejich rozhodnutí, nás vede k zamyšlení, zda není na místě více zapojit do rozhodování občany. Zastánci reprezentativní demokracie by jistě argumentovali tím, že občan je do politického dění zapojen tím, že chodí k volbám a v jejich rámci rozhoduje a může tak určovat směr politiky. Nicméně je tomu opravdu tak? Mohou občané pomocí aktu voleb ovlivnit, jak se bude rozhodovat o věcech veřejného zájmu? Ve společnosti roste potřeba se k věcem, jež se jí dotýkají, vyjadřovat a podílet se na rozhodování. Tuto potřebu můžeme sledovat ve volání po referendech, tedy většího zapojení občanů. Nebo také v naslouchání nově vznikajícím (často populistickým) uskupením, které na této potřebě často pouze profitují.

Jak již bylo výše zmíněno, tento problém by mohla pomoci vyřešit právě deliberativní demokracie, které se věnuje tato práce. Právě větší zapojení občanů do politických záležitostí je v deliberativní demokracii nabízeno. Jedním z možných nástrojů deliberativní demokracie jsou deliberativní fóra. Deliberativní fórum jako paralelní instituce vedle parlamentních, které by umožňovalo participaci občanů na procesu rozhodování a tím dodala potřebnou legitimitu zákonům nebo veřejným politikám.

V poslední části své práce se budu věnovat právě těmto deliberativním fórum, s nimiž se můžeme již setkat v západních demokraciích. Jedná se o tzv. *mini-publics*, kterým se budu věnovat v poslední části své práce. Již dnes se můžeme setkat s příklady z Kanady, kde se odehrála již dvě občanská shromáždění, do kterých byli zapojeni občané za účelem doporučit reformu volebního systému. V rámci těchto a dalších podob deliberativních fór je často využíván nástroj losování pro výběr účastníků ze společnosti. V posledních dvou kapitolách této práce se budu věnovat propojení deliberativní demokracie v podobě jejích nástrojů a losování jakožto nástroje, jež má dávnou demokratickou tradici. Je možné posílit legitimitu rozhodnutí pomocí deliberace občanů? Je losování jako nástroj pro výběr občanů do deliberativních fór vhodným nástrojem? Je možné aplikovat prvek deliberativní demokracie do současné deliberativní demokracie? Mohla by deliberativní demokracie vylepšit stávající formu demokracie?

1. Deliberativní demokracie

Abychom správně pochopili deliberativní demokracii a její definici, je podstatné se nejprve podívat na samotný pojem deliberace. Co je podstatou deliberace? Čím se liší od diskuze? „*Deliberace je sociální proces, který se odlišuje od jiných forem komunikace, tím že deliberující jsou na základě vzájemných interakcí, které zahrnují spíše přesvědčování než nátlak, manipulaci či podvod, ochotni změnit své úsudky, preference a porozumění*“⁶. V rámci deliberace může být také povoleno vyprávění příběhů, emoce, argumentace a jiné způsoby pro vyjádření svého pohledu či názoru.⁷ Jedná se tedy o jinou formu diskuze a výměnu názorů. Avšak aby tato forma komunikace mohla být něčím výjimečným, je potřeba aby splňovala určité podmínky. Deliberace nese určité charakteristiky, které jsou shodné také pro deliberativní demokracii. Právě charakteristika, pojmy, historický vývoj a principy deliberativní demokracie budou hlavní náplní této kapitoly.

1. 1. Historický vývoj

Ačkoliv se může jevit deliberativní demokracie jako otázka spíše moderní demokracie a současnosti, není tomu zcela tak. Její kořeny se dají nalézt již v Athénách v 5. století u Aristotela, který obhajoval veřejnou diskuzi občanů ve věcech obce. Samozřejmě pojem „občan“ je dnes zcela odlišný od představy občana v Athénách, ačkoliv můžeme také mluvit o rovném a svobodném občanovi, nemůžeme tak označit celou společnost jako dnes, neboť společnost se rozdělovala na občany (majetné osoby) a otroky, kteří neměli žádná práva a nemohli se tak veřejných diskuzí zúčastňovat. Je tedy patrné, že deliberace mezi občany v Athénách v 5. století se velice odlišovala od představ dnešní deliberace mezi občany.

V historii se však můžeme setkat s podobou deliberace mnohokrát, avšak je nutné podotknout, že do takové deliberace nebyl zahrnut každý občan. Odkaz

---

⁶ Dryzek, John S., *Deliberative Democracy and Beyond*, 2000, s. 1

⁷ Tomuto způsobu vyjadřování v rámci deliberace je nakloněn například John S. Dryzek (Dryzek, John S., c.d. 2000, s. 1).

k deliberaci jako politické diskuzi můžeme najít v 15 století.⁸ V 19. století se také můžeme setkat v politické sféře s pojmem deliberace. Tato deliberace však probíhala pouze mezi reprezentanty, tedy politiky. Nejednalo se tedy o deliberaci v našem smyslu slova, tedy deliberace svobodných a rovných občanů.

Na počátku 20. století se v Evropě dostávají ke slovu také občané skrze všeobecné volební právo. Občané tak mají možnost vybírat své reprezentanty, kteří jejich jménem rozhodují v politických záležitostech státu. Reprezentativní demokracie dostala na počátku tohoto století nový rozměr a to převážně liberální, díky množství svobod, které občan získal. Tento způsob demokracie zahrnuje určitou (ačkoliv více pasivní) participaci občanů.

Koncem 80. letech 20. století nastává tzv. deliberativní obrát⁹ v politické teorii. V této době se dostává ke slovu deliberativní demokracie, které se věnovalo mnoho významných teoretiků druhé poloviny 20 století. Z teorie deliberativní demokracie se tak stává proud myšlení, který není nijak jednotný a ve svém rámci zahrnuje různé směry – od liberálů přes kritické teoretiky až k podobám radikální demokracie. Mezi významné teoretiky, kteří se věnovali deliberativní demokracie patří Jürgen Habermas a John Rawls.

Teoretikové deliberativní demokracie se snaží nalézt odpovědi na problémy liberální demokracie, ačkoliv není jedinou teorií s těmito ambicemi¹⁰. Deliberativní demokracie „*nabízí jisté pojetí politického společenství a návrat morálních hodnot do demokratického rozhodování*“¹¹. V rámci teorie deliberativní demokracie se teoretikové, vycházející z různých teoretických směrů, věnují podobám institucí v deliberativní demokracii, jejím koncepcím, charakteristikám a principům. Ale také hledání odpovědí na otázky společného dobra, společenství a morálních hodnot.

---

⁸ Gutmann, Amy, Thompson, Dennis, *Why Deliberative Democracy?*, 2004, s. 8

⁹ Dryzek, John S., c.d., 2002, s. 1-8

¹⁰ Např. Participační demokracie, které se věnuje mimo jiné Carol Pateman

¹¹ Vargovčíková, Jana, *Deliberativní demokracie: rozpravou za hranice liberální demokracie?*, 2014, s. 92.

1. 2. Teorie deliberativní demokracie

Deliberativní demokracie je způsob rozhodování prostřednictvím veřejné rozpravy mezi rovnými a svobodnými občany. Občané v rámci veřejné deliberace předkládají své důvody a ospravedlňují je prostřednictvím argumentace. Cílem veřejné deliberace je pomocí argumentů a ospravedlnění důvodů, dojít ke společnému rozhodnutí, jež bude platné pro všechny, kterým je rozhodnutí směřováno.

Takto definovaná deliberativní demokracie je založena převážně na myšlenkách Amy Gutmann a Dennise Thompsona, kteří deliberativní demokracie definují jako *„formu vlády, ve které svobodní a rovní občané (a jejich reprezentanti) ospravedlňují rozhodnutí v procesu, v němž každý dává důvody, které jsou vzájemně akceptovány a obecně přístupné, s cílem nalézt závěry, které jsou závazné v přítomnosti pro všechny občany, ale otevřené ke změně v budoucnosti“*¹² Amy Gutmann a Dennis Thompson vystavují deliberativní demokracie na třech základních pilířích a to procesu „*reason-giving*“, tedy procesu, v němž občané předkládají své důvody, dále pak na pilířích dostupnosti, závaznosti v určitém čase a dynamickém procesu¹³.

Proces „*reason-giving*“ zahrnuje předkládání důvodů, argumentů a jejich ospravedlňování před ostatními občany v deliberaci. Tento pilíř považují za nejdůležitější. V procesu „*reason-giving*“ je podstatná autonomie aktérů, tedy občanů, v rámci deliberace. Tito autonomní aktéři, kteří prezentují a ospravedlňují své důvody, dávají rozhodnutím potřebnou legitimitu. Důležitost autonomii přikládá v ideální deliberativní proceduře také Joshua Cohen¹⁴

Druhou charakteristikou je dostupnost (*accessible*), která klade důraz na přístupnost pro všechny občany, ke kterým je proces deliberace směřován. Dostupnost spojuje Gutmann a Thompson se třemi principy deliberativní demokracie – reciprocitou, publicitou a odpovědností. S tímto pilířem souvisí potřeba předkládat důvody veřejně.

Třetím pilířem je pak závaznost v určitém čase. Tento pilíř odkazuje ke skutečnosti, že deliberace je pokračujícím procesem, do kterého je možno v budoucnu vstoupit a znovu otevřít rozpravu nad problematikou.

---

¹² Gutmann, Amy, Thompson, Dennis, c.d., 2004 s. 7

¹³ Ibid., s. 3-7

¹⁴ Cohen, Joshua, *Deliberation and Democratic Legitimacy*, 1997, s. 77-79

Odkaz o pokračujícím procesu nalezneme také u J. Cohena, který představuje deliberativní demokracie jako „*sdržení (association) jehož záležitosti jsou řízeny veřejnou deliberací jeho členů*“¹⁵. Joshua Cohen slovem sdržení odkazuje k Rawlsovu pojetí demokratické politiky ve spravedlivé společnosti. Jeho pojetí deliberativní demokracie vychází z principů spravedlivé společnosti a tedy Rawlsova liberalismu a společného dobra. Cohen ve své práci *Deliberation and Democratic Legitimacy*, představuje formální pojetí deliberativní demokracie a ideální deliberativní proceduru.

Čtvrtou charakteristikou deliberativní demokracie, podle Gutmann a Thompson, je dynamický proces. Tento čtvrtý pilíř navazuje na třetí a to tím, že „*udržuje otevřenou možnost pokračujícího dialogu, ve kterém mohou občané kritizovat předchozí rozhodnutí a pokročit na základě této kritiky*“¹⁶. Ačkoliv je tento pilíř deliberativní demokracie opomíjen, je velice podstatný. Jelikož je proces deliberace procesem pokračujícím, je důležité, aby byla možnost vývoje a také změny rozhodnutí, které bylo v nějaké době a za nějakých okolností opět projednáno a ospravedlněno.

Formální pojetí deliberativní demokracie, které Joshua Cohen vypracoval, stojí na pěti základních rysech. První rys říká, že „*deliberativní demokracie je pokračující a nezávislé společenství, jehož členové předpokládají, že bude pokračovat neomezeně dlouhou dobu*“¹⁷. Podobně jako Amy Gutmann s Dennisem Thompsonem, Joshua Cohen odkazuje na fakt, že deliberace je pokračujícím procesem, který není nijak ukončen a v jehož rámci je možné rozhodnutí v čase měnit. Druhý rys odkazuje na legitimitu, kterou poskytuje svobodná deliberace mezi rovnými. Členové společenství sdílejí podmínky a závazky plynoucí z instituce deliberace. Třetím rysem je důraz na pluralitu společenství. Jednotliví členové společenství mají rozdílné zájmy, preference, ideje a přesvědčení, stejně tak mají i odlišné cíle při řešení problémů. Čtvrtým rysem je existence takových institucí, ve kterých spojení mezi deliberací a výsledky jsou evidentní. Pátým rysem formálního pojetí deliberativní demokracie je vzájemné uznání členů společenství jako kapacity deliberace.

---

¹⁵ Cohen, Joshua, c. d., s. 67

¹⁶ Gutmann, Amy, Thompson, Denis, c.d., 2004, s. 6

¹⁷ Cohen, Joshua, c. d. 72

1. 2. 1. Principy deliberativní demokracie

Nedílnou součástí deliberace jsou svobodní a rovní občané, tedy existence demokratické společnosti. Celý proces rozhodování v deliberaci je založený právě na demokraticky uspořádané společnosti, ve které se členové této společnosti vzájemně respektují a uznávají. V rámci pluralitní společnosti je vzájemný respekt a uznání o to podstatnější. Dalším důležitým aspektem v rámci demokratické společnosti je autonomie členů společnosti.

Principy deliberativní demokracie nejsou v oblasti demokracie nikterak nové. Co dělá deliberativní demokracii zajímavou alternativou k reprezentativní demokracii? Proč právě deliberativní demokracie a ne jiná alternativa v podobě dalších morálních teorií demokracie? Důvodem jsou právě tři principy: reciprocita, publicita a odpovědnost. Jde o vysvětlení a postavení těchto principů v deliberativní demokracii. Tyto tři principy dále rozvíjejí tři přísliby: základní svobody, základní příležitosti a férové příležitosti.

Nutnost vzájemného respektu členů společnosti odkazuje k jednomu z principů deliberativní demokracie a deliberace jako takové. Prvním a klíčovým principem deliberativní demokracie je princip reciprocity. Princip reciprocity není v teorii demokracie žádným novým principem, který by přinesla deliberativní demokracie. Rozdíl je ve vnímání tohoto principu. Amy Gutmann a Dennis Thompson považují princip reciprocity za jeden z nejdůležitějších principů, bez něhož by deliberace nemohla fungovat. Joshua Cohen sice ve své práci nemluví přímo o reciprocitě, ale odkazuje na vzájemný respekt mezi členy společenství, rovnost a svobodu. Všechny tyto tři charakteristiky, které Cohen představuje, souvisí s principem reciprocity.

Základní premisa reciprocity říká, že si občané „*dluží ospravedlnění institucí, zákonů a veřejných politik, které je kolektivně zavazují*“¹⁸. Princip reciprocity v sobě neskrývá pouze vzájemný respekt či rovnost členů společnosti, ale také schopnost argumentace či odůvodnění svého názoru, ideje nebo cíle. Tento klíčový princip deliberativní demokracie ve své podstatě popisuje právě takovou společnost, která je schopná dojít společně takovému legitimnímu rozhodnutí, které vznikne skrze deliberaci rovných a svobodných a bude pro tuto danou společnost závazné a společností přijímané.

---

¹⁸ Ibid., s. 133

Klíčovým pojmem, který velmi úzce souvisí s principem reciprocity, je rovnost, která je podstatná pro teorii demokracie. Rovnost je spojena s respektem k druhým. Pokud přistupuji k ostatním jako k rovným, zároveň je i respektuji. Rovnost však není jen o vyslechnutí a respektování názorů druhých. V rámci deliberace je potřeba jít v rovnosti dále, hlouběji. V deliberaci je také podstatné ptát se na důvody. Jedná se tedy o aktivnější zapojení jednotlivce do celého procesu. Reciprocita nevyžaduje pouze rovnost a respekt, vyžaduje práci na jednotlivci samotném. Schopnost pohlížet na ostatní jako na rovné, formulovat své názory, tak aby byly pro ostatní přijatelné, ale také schopnost přijmout názory ostatních a respektovat je.

Druhým principem je publicita, která je základním požadavkem deliberativní demokracie. Princip publicity odkazuje na nutnost veřejné deliberace. Tento princip vyžaduje, aby *„utváření důvodů bylo veřejné za účelem, jenž je vzájemně ospravedlnitelný“*¹⁹. Princip publicity je podstatný ze čtyř důvodů: veřejné ospravedlnění může zajistit legitimitu; *„veřejné utváření důvodů přispívá k rozšíření morálních a politických perspektiv, které deliberace má povzbudit“*²⁰; veřejně přednesené důvody pomáhají rozvinout vzájemný respekt; ohrožení samosprávného charakteru deliberace v případech, že by např. politiky nebyl projednávány otevřeně (veřejně).²¹

V deliberativní demokracii je princip publicity velice podstatný. Rozhodnutí, která vzniknout veřejnou deliberací mezi rovnými a svobodnými, získávají potřebnou legitimitu. Princip publicity je důležitým principem pro proces deliberace jako takové, tedy aby byla přijata pouze ta rozhodnutí, politiky či zákony, které byly projednány veřejně, a kterým členové deliberaci dali veřejné ospravedlnění.

Třetím principem, který uvádějí Gutmann a Thompson je princip odpovědnosti (*accountability*). V deliberativní demokracii je důležitá závaznost rozhodnutí pro všechny, kterých se dotýká. Tato závaznost je propojená s odpovědností. Princip odpovědnosti můžeme nalézt v samotné definici deliberativní demokracie, která v sobě nese myšlenku vzájemné odpovědnosti. Ti, kteří rozhodují jménem ostatních lidí, by jim měli být odpovědní.

---

¹⁹ Ibid., s. 135

²⁰ Gutmann, Amy, Thompson, Dennis, *Democracy and Disagreement*, 1996, s. 100

²¹ Ibid., s. 100-101

Podstatné jsou pro deliberativní demokracii také přísliby základní svobod, základních příležitostí a férových příležitostí. Tyto tři přísliby jsou úzce propojeny s principem reciprocity, rovností a demokratickou společností, v jejímž rámci je možné kolektivní rozhodování.

1. 3. Instituce v deliberativní demokracii

Pro formu deliberativního rozhodování, které bude veřejně ospravedlnitelné je potřeba vytvořit takové instituce, které budou splňovat principy deliberativní demokracie. Vytvořením právě takových institucí, které budou legitimní, se věnuje Joshua Cohen, který přišel s pojmem ideální deliberativní procedura. Jedná se o takovou proceduru, která deliberaci poskytne potřebnou legitimitu a to díky existenci instituce, ve které bude deliberace možná. Hlavním principem této procedury je, že *„výsledky jsou demokraticky legitimní tehdy, a pouze tehdy, pokud by mohly být předmětem svobodné a odůvodněné dohody mezi rovnými“*²².

Pro funkčnost deliberativní demokracie jsou podstatné také instituce, které budou umožňovat deliberaci mezi svobodnými a rovnými občany. Tyto instituce musí fungovat na principech, které jsou shodné s principy deliberativní demokracie a tím dávají rozhodnutím vzešlých z deliberace potřebnou legitimitu. Instituce musí splňovat určité principy, které jsou zároveň principy deliberace a deliberativní demokracie. Joshua Cohen ve své práci vytvořil tzv. ideál deliberativní procedury²³, která stojí na pěti principech. Jedná se o principy svobody, odůvodněnosti (*reasoned*) deliberace, rovnosti a konsensu.

V instituci umožňující deliberaci mezi svobodnými a rovnými, jsou principy ideální deliberativní procedury naprosto neoddělitelné. Ideál odkazující na svobodu je založen na dvou podmínkách a to na tom, že participant (tedy deliberující občané) rozhodují v rámci deliberace, uvědomují si tento fakt a řídí se tím, o čem skrze deliberaci rozhodnou. Druhým ideálem je odůvodněnost, kterou nelze z procesu deliberace vynechat. Právě schopnost a možnost odůvodnit své argumenty a rozhodnutí činí deliberaci tím, čím je. V rámci tohoto principu, na kterém stojí ideální deliberativní

---

²² Cohen, Joshua, c.d., s. 73

²³ Ibid., s. 73

procedura, je podstatný vzájemný respekt rovných a svobodných. Třetí ideou je rovnost. Tato rovnost odkazuje k absolutní rovnosti občanů mezi sebou. Je podstatné vnímat rovnost nejen osob, ale i jejich názorů a rozhodnutí. Rovnost, která je mnohem hlubší a jde za celý proces. Poslední idea konsensu pojednává o cíli deliberaci, tedy o dosažení racionálně motivovaného konsensu. Cohen ve své charakteristice deliberativní demokracie pojednává o pluralitní společnosti, která má různé zájmy, ideje a cíle. Proto je velice podstatný vzájemný respekt v procesu deliberace.

Na těchto principech postavené instituce, které umožňují proces deliberace a tedy deliberaci jako takovou možnou, jsou schopné pojmout v rámci procedury deliberaci otázku o společném dobru. Právě hledání společného dobra je možné skrze deliberaci svobodných a rovných.

2. Náhodný výběr

V předchozí kapitole jsem představila principy deliberativní demokracie a cílem této kapitoly bude představit nástroj pro výběr reprezentantů. V rámci deliberativní demokracie se setkáváme s pojmem fóra, kde by mělo docházet k deliberaci mezi rovnými a svobodnými. Důležitou otázkou, která se deliberativního fóra týká, je otázka kdo by se měl takového fóra účastnit a podílet se na deliberaci. Může ten, kdo se podílí na deliberaci ve fóru zastupovat někoho dalšího? A jak vybereme ty, kteří se budou účastnit deliberace ve fóru a případně rozhodovat? Všechny tyto otázky spojuje deliberace a reprezentace.

V této kapitole se budu věnovat náhodnému výběru (*random selection*) reprezentantů. Budu se zabývat nástrojem losování, jakožto mechanismu, který je historicky v demokracii zakotven. Považuji za velice důležité nejprve představit historický kontext losování a poté se věnovat již tomuto nástroji, tedy jeho principům, proceduře jako takové a tím, co losování přináší.

Není náhodou, že jsem si vybrala pro výběr reprezentantů či občanů do politických úřadů právě nástroj náhodného výběru, tedy losování. Tento nástroj má hluboké historické kořeny, které se pojí právě s demokracií a proto je důležité se tomuto nástroji věnovat. Losování přitahuje pozornost mnoha teoretiků, kteří se nesnaží pouze poukázat na historii toho nástroje, ale také představit jeho možnosti užití v současném demokratickém uspořádání (např. Sintomer²⁴, Dowlen). V této kapitole se nicméně zaměřím právě na historii losování a jeho teoretickou rovinu. Klíčové zde budou otázky proč právě losování? Jaké jsou jeho přednosti? Jakých výsledků můžeme docílit, pokud využijeme nástroje losování pro výběr reprezentantů? Čím je tento nástroj náhodného výběru zajímavý a jiný?

---

²⁴ Sintomer, Yves, *Random selection, republican self-government, and deliberative democracy*, 2010, s. 472-487

2. 1. Historie losování

Losování má hluboké historické kořeny a nemůžeme tedy říci, že jeho aplikování do současné demokracie by bylo něčím novým a převratným. Historicky bylo právě losování spojováno s demokracií, tedy vládou lidu. Pro Athénskou demokracii nebylo losování v politice ničím zvláštním. V politických systémech, kde byla moc v rukou občanů, bylo losování využíváno a to v různých podobách a intencích²⁵. S losováním se setkáváme v antickém Řecku, Římě nebo také v italských městských republikách v období středověku a renesanci. Losování mělo úzkou spojitost s republikánským uspořádáním. V republikánském modelu se často setkáváme s kombinací dvou procedur pro výběr reprezentantů do politických úřadů

Ačkoliv bylo losování vždy úzce spjata s demokracií, je důležité odlišovat tehdejší podobu demokracie od té současné. Často se totiž setkáváme s jiným vnímáním občanství. Občanem nebyl označen každý a jen plnohodnotný občan měl určitá práva, která mu umožňovala například účastnit se voleb nebo losování a tedy podílet se na rozhodování. Dalším rozdílem je využívání onoho nástroje losování, která se také zajisté odlišuje, avšak principy a důvody využití se prakticky neliší. V této části bych tak ráda představila, jak bylo losování jako nástroj náhodného výběru vnímáno a využíváno v historii.

Velmi často se můžeme v historii setkat s kombinací losování a voleb. Také je možné pozorovat, že pro různé funkce se využíval jiný nástroj. V italských městských republikách se dokonce kombinovaly i tři procedury a to nepřímá volba, losování a jmenování.

Ve Florencii se využívalo losování pro výběr tzv. *magistrates* a to na několik měsíců a členů *Signorie*, která se skládala z občanů Florencie. Tato forma výběru se využívala v době republiky. I zde mělo losování demokratický charakter a bylo využíváno převážně z důvodů své nestrannosti a rovnosti. Každý občan Florencie měl stejnou možnost být vylosován a tedy stát se členem *Signorie*. Losování bylo využíváno jako neutrální mechanismus, ve kterém není přítomná manipulace a je garancí nestrannosti. Takto bylo na losování v období republiky ve Florencii ve 14. a 15. století

---

²⁵ Manin, Bernard, c. d., s. 42

pohlíženo. I ve Florencii se setkáváme s oběma nástroji pro výběr politických úředníků do jejich úřadů, tedy jak losování, tak volbu.

V Benátkách bylo losování využíváno v kombinaci s nástrojem voleb. Na rozdíl od Florencie se v Benátkách losování využívalo pouze pro výběr členů výborů, které navrhovalo kandidáty do Velké rady (*Great Council*). Tyto výbory byly vybírány na základě vícestupňového schvalování, jenž zahrnovalo jak losování, tak volbu.²⁶ Ačkoliv i v Benátkách se setkáváme s losování, toto losování se využívalo odlišně od příkladu Florencie. Zde se již s nástrojem losování setkáváme méně než ve Florencii a dalších italských městských republikách.

2. 2. Znovuobjevení losování

Z historické zkušenosti s losováním například v případě severních italských městských republik, kde byl tento nástroj využíván, aby docházelo k rozdělování politické moci, je možné říci, že losování dávalo celému politickému systému určitou stabilitu. V 19. století dochází k úpadku tohoto nástroje a to i důsledkem revoluce ve Francii, kde se utvářela nová podoba republiky vystavená na volbě, jako nástroje zajišťující legitimitu. Po úpadku losování jako nástroje pro politických úředníků do institucí a nahrazením jej volbami, můžeme, podle Hubertuse Buchsteina, v současné době „pozorovat novou renesanci losování“²⁷ a tedy o znovuzrození nástroje losování. Jedním z důvodů pro návrat tohoto nástroje, byla debata o výběru členů soudu ve Spojených státech v 60. letech. Důvodem debaty bylo, že stávající nástroje pro výběr byly chápány jako diskriminující pro minority. Losování, v této době, se stalo hlavním tématem ve vědecké sféře a to mezi sociology, politickými filosofy a teoretiky.²⁸

Nástroj losování se v současných demokraciích používá také v parlamentní proceduře, kdy dojde po volbě k remíze mezi dvěma kandidáty. V tomto případě se pak rozhodne losem. K tomuto nástroji v parlamentu, se uchýlili jak v německém Federálním shromáždění, tak například i ve Švédsku, kde k remíze mezi dvěma kandidáty při volbě o křeslo v Parlamentu došlo, a Parlament rozhodl využít nástroje

---

²⁶ Ibn., s. 63

²⁷ Buchstein, Hubertus, Hein, Michael, *Randomizing Europe: the lottery as a decision-making procedure for policy creation in the EU*, 2009, s. 32

²⁸ Ibid., s. 32

losování.²⁹ Ačkoliv se nejedná o způsob použití losování, které je náplní této práce, tedy losování jako nástroj pro náhodný výběr účastníků deliberace, je jistě na místě představit i další možnosti využití tohoto nástroje v současnosti.

2. 3. Princip rovnosti

Nástroj losování můžeme využívat v různém kontextu, od vědeckých výzkumů či průzkumů až pro výběr politických úředníků. Velice často se losování využívá v případě tzv. lidových soudů či jako nástroj pro výběr občanů do občanských porot, s nimiž se setkáváme například ve Francii (tzv. *trial court*).³⁰

Přesto, že se jedná o nástroj náhodného výběru využívaného již v historii, je jistým způsobem v současném společenském uspořádání novým nástrojem. Jedná se o náhodný výběr politických úředníků, ale také občanů do tzv. občanských shromáždění (*citizens assembly*) nebo dalších podob *mini-publics*.

Z historického hlediska bylo losování v demokratické společnosti vždy přítomno. V antickém Řecku vedle voleb existovalo také losování. Tento nástroj byl také přítomen v Římě či v renesanční Florencii. Ve všech případech bylo losování určitým symbolem pro demokracii. Důvodem proč tomu tak bylo, je, že losování v sobě nese principy, které jsou shodné i s principy demokracie, jako je například princip rovnosti (*equity*). Losování bez rovnosti není možné.

Princip rovnosti je základním principem losování. Tento princip stojí na premise, že všichni jsou si rovni a tedy mají stejně rovné postavení v proceduře. Každý, kdo se účastní losování, má stejnou šanci, že bude v náhodném výběru vybrán. S tímto principem přichází otázka, zda je možné, aby v dnešní společnosti měli všichni občané stejnou šanci být vybráni. Je možné zajistit stejnou rovnost všem a dodržet tento princip rovnosti v proceduře losování? Princip rovnosti negarantuje to, že každý jedinec bude vybrán, ale že každý má stejnou šanci být vybrán. Ačkoliv ve Florentské republice bylo možné, že každý občan Florencie bude jednou vybrán do politického úřadu, v dnešní společnosti se tato šance zmenšuje, což je způsobeno také větším počtem občanů ve společnosti.

---

²⁹ Ibid., s. 34

³⁰ Delannoi, Gill, *Reflections on Two Typologies for Random Selection*, 2010, s. 10-25

Princip rovnosti nám tedy říká, že všichni jsou si v proceduře losování rovni a mají stejnou šanci být vybráni. Princip rovnosti se nevěnuje otázce, zda budou všichni vybráni, ale pouze říká, že jsou si všichni účastníci procedury rovni a jejich šance je stejně velká. Šance se zvětšuje také s velikostí instituce, do které se pomocí náhodného výběru vybírají občané. Ve Florencii sloužilo losování například jako nástroj pro výběr členů *Signorie*. Procedura losování ve Florencii byla nastavena tak, že ti, kteří nebyli vylosováni, byla jejich jména ponechána v kožených brašnách do dalšího losování. Šance, že každý Florentin bude vylosován, byla tedy velká. Ale je tato šance stejně velká i dnes? Může být opravdu každý vylosován? A kolik občanů by mělo být do příslušného úřadu losováno? Těmito otázkami se budu podrobněji zabývat v následující kapitole, která se bude této problematice věnovat.

2. 4. Procedura losování

Abychom správně pochopili principy, které losování do výběru reprezentantů či občanů přináší, je důležité si představit, jak celá procedura probíhá. Proceduře losování se mimo jiné věnuje Oliver Dowlen, který říká, že *„máme-li posoudit, jaký potenciál losování přináší do výběru politických úředníků, je logicky na místě začít s procesem losování jako takovým; jeho hlavními kvalitami a operativními vlastnostmi“*³¹. Je důležité si také uvědomit, že losování jako nástroj je výmyslem lidským s hlubokým historickým zakotvením a vývojem.

Losování je mechanismus, který aby mohl správně fungovat a přinášet určité výsledky, musí splňovat principy, jenž jsou také principy demokracie. Jedná se o vysoce strukturovanou proceduru. Losování nemusí být nutně totožné pro každý systém. S losováním se můžeme setkat v různých podobách, přesto, jak uvádí Oliver Dowlen, v procesu losování nacházíme tři shodné části procesu, které naplňují všechna losování. *„První z nich je výběr různých možností k formování sdružení a jejich přeměna v symboly, které nemohou být diferenciovány procesem, jenž ovlivňuje volbu. Toto je následované aktivní složkou loterie- utváření volby způsobem, který je slepý*

---

³¹ Dowlen, Oliver, *Sortition Out Sortition: A Perspective on the Random Selection of Political Officers*, 2009, s. 304

k počátečním hodnotám týkajících se symbolů. Třetí část formy loterie je proces, při kterém se jeden symbol projevuje jako vybraná možnost³².

Hlavním rysem procedury losování je tzv. *blind break*, jenž je „zónou aktivity, která je separovaná a odlišná od dalších částí procedury“³³. Tato část procedury je velice důležitá a podstatná, neboť činí rozhodnutí, které díky *blind break* vznikne odlišně od jiných způsobů. Rozhodnutí, jenž se provede na základě losování, můžeme charakterizovat jako rozhodnutí, které nevzešlo od lidí (*non-human*). Proces losování je tedy oddělený od lidského elementu. Díky tomu je losování oproštěno od lidských vlivů, jako jsou preference či pocity, které mohou výsledek značně ovlivnit (nenávist, zalíbení etc.). Losování můžeme označit za neutrální, nestranné či nediskriminující rozhodování a Oliver Dowlen proto označuje losování za aracionální (*arational*)³⁴, což dělá z losování něco, co stojí mimo doménu rozumu.

Aracionalitu losování a *blind break* můžeme označit za klíčové a esenciální operativní charakteristiky losování, které spolu úzce souvisí a propojují se. *Blind break* je tedy něčím, co bychom mohli nazvat slepým zlomem. Pro pochopení losování je důležité představit, co je přesně myšleno tím slepým zlomem a čím odlišuje proces losování od jiných mechanismů výběru. Na počátku procedury losování nám jsou známí všichni aktéři, kteří jsou součástí procedury losování, pokud bychom z nich vybírali volbou jiných aktérů, promítnou se nám do výběru i další proměnné jako jsou pocity. Při výběru nástrojem losování je z procesu vyřazen lidský element a k výběru dojde v tzv. slepém zlomu, jenž je oproštěn o lidský faktor. Můžeme proto označit proces losování za objektivní, nestranný či neutrální nástroj, který kalkuluje se všemi proměnnými informacemi, vynechává však pocity, které by mohli celý výběr zmanipulovat.

Oba rysy losování, které představuje Oliver Dowlen, ukazují na silnou stránku nástroje losování a výhody, které tento mechanismus náhodného výběru přináší. Pokud výběr oprostíme o přímý lidský zásah, docílíme objektivního výběru a zabráníme manipulaci, ke které dochází při výběru reprezentantů v současné liberální demokracii nejužívanější formou, tedy volbou. Silná stránka losování stojí také na tom, že není možné predikovat výsledek procedury, není proto možné předem určit vítěze a tedy ani to, jak bude daná instituce vypadat. Ačkoliv se tento jev může jevit naopak jako negativní,

---

³² Ibid., s. 304

³³ Ibid., s. 305

³⁴ Ibid., s. 305

Dowlen jej považuje právě proto za pozitivní a silný. A to z toho důvodu, že pokud nemůžeme předem predikovat výsledek, nemůžeme jej ani ovlivnit.

Proč by mělo být losování jako aracionální mechanismus lepším nástrojem než nástroj, ve kterém hraje velkou roli lidský element, tedy volba, pro výběr reprezentantů? Losování jako mechanismus, jenž je neutrální a není možní předem určit, kdo bude vybrán a není proto možné výsledek zmanipulovat, eliminuje možnost, aby došlo k uchvácení moci nějakou autoritou. Bere tedy možnost jednotlivci získat moc, protože díky tomu, že je součástí celého procesu losování tzv. slepý zlom, ve kterém se náhodný výběr provede, není možné říci, že tento jednatel moc vůbec získá. Na rozdíl od nástroje, kde hraje roli lidský faktor, voleb, kde je možné částečně ovlivnit výsledek předchozí manipulací, může dojít ke znovuzvolení a jedinec tak může pod závojem legitimacy získat moc a tu dále kumulovat. V případě losování, kde je přítomen princip rovnosti ve smyslu, že každý má stejnou šanci být vybrán v náhodném výběru a tedy se účastnit nějaké funkce, je možnost opakovaného výběru vyloučen.

Druhým důvodem, proč je losování vhodným nástrojem pro výběr, je, že se jedná o nástroj, jenž můžeme označit za anti-frakcionářský³⁵. Tento aspekt, podle Dowlena, můžeme pozorovat již v antice, kde bylo losování běžným nástrojem pro výběr občanů do politických úřadů. Nástroj losování „*zajišťuje, že žádná frakce nebo stoupenec sboru nemůže mít kontrolu nad procesem výběru úředníků*“³⁶. Podstatné také je, aby procedura losování byla vnímána všemi zúčastněnými jako neutrální. Opět se i v tomto bodě můžeme opřít o princip rovnosti, který je hlavním principem losování, protože není možné, aby v proceduře losování měl někdo navrch. V případě losování je velice důležitý rovný vztah mezi účastníky a nerovnost je nepřijatelná.

Nástroj losování je často spojován s procesem rotace. Tento prvek má opět historické kořeny a často tyto dva mechanismy stály vedle sebe. Právě spojení těchto dvou procedur můžeme nalézt v Athénské demokracii.³⁷

---

³⁵ Ibid., s. 309

³⁶ Ibid., s. 309

³⁷ Manin, Bernard, c. d., s. 28-32

3. Empirické příklady minipublik

Předchozí kapitoly se věnovaly teorii deliberativní demokracie a náhodnému výběru, respektive nástroji losování jakožto nástroji s demokratickou tradicí pro výběr politických úředníků. Tato kapitola se bude věnovat empirickým příkladům, ve kterých se promítají prvky deliberativní demokracie a jež využívají nástrojem losování pro výběr účastníků. Jedná se o příklad minipublika, konkrétně o občanské shromáždění. Nejprve budou představena tři občanská shromáždění, jež proběhla a v následujících dvou podkapitolách se budou věnovat empirickým příkladům z Kanady a Islandu.

V roce 2004 vláda kanadské Britské Kolumbie nechala uspořádat občanské shromáždění náhodně vybraných občanů na základě volebních obvodů, věku a genderu. Dále byla vyhrazena dvě místa pro původní obyvatelé této kanadské provincie, aby byla zastoupena i tato minorita. Občanské shromáždění bylo vytvořeno s cílem doporučit podobu reformy volebního systému. Do shromáždění bylo k deliberaci náhodně vybráno 160 občanů Britské Kolumbie. Náhodně vybráno bylo velké množství občanů, celkem 23 034, a ti náhodně vybraní občané byli dotázáni, zda se chtějí shromáždění zúčastnit. Kladných odpovědí přišlo pouze 1715 a ti byli opět optáni. Celkem bylo ochotných se zúčastnit této miniveřejnosti 964 náhodně vybraných občanů z 23 034. O tomto prvku se mluví jako o *self-selection*, tedy sebevýběr, který může být vnímán problematicky (jak bude v nadcházející části představeno). Nicméně výhodou tohoto efektu je, že shromáždění se zúčastní ti občané, kteří jsou ochotni participovat a tím pádem může dojít i k deliberaci. Občanské shromáždění se mohlo zúčastnit pouze 161 z 964 náhodně vybraných. Následovalo tedy losování, které z těchto 964 občanů vybralo 161 členů Občanského shromáždění.

Členové shromáždění se scházeli skoro celý rok a poté bylo připraveno referendum, kterého se měli účastnit všichni občané Britské Kolumbie, aby o doporučení volební reformy, připravené občanským shromážděním, rozhodli. Proces občanského sdružení se sestával ze tří fází. V první fázi se členové občanského shromáždění, kteří byli vybráni náhodně, učili o volebním systému. Ve druhé fázi se pak scházeli se zájmovými skupinami, experty, ale i dalšími občany. V konečné fázi, před rozhodnutím,

pak probíhala samotná deliberace, ve které členové shromáždění projednávali a diskutovali o možnostech volebního systému, o možné podobě volební reformy.³⁸

Referendum, které následovalo hned v květnu 2005, nebylo úspěšné. Občané této kanadské provincie se museli vyslovit alespoň 60% pro doporučení vzniklé v občanském shromáždění. V referendu se pro volební reformu navrženou občanským shromážděním vyslovilo 57, 69% občanů a tak nebylo možné volební reformu přijmout.³⁹

Občanské shromáždění v Britské Kolumbii bylo v Kanadě následováno nedlouho na to Ontariem, kde také vláda této kanadské provincie nechala vytvořit občanské shromáždění se stejným zadáním jako v Britské Kolumbii, tedy, že má občanské shromáždění náhodně vybraných občanů připravit návrh volební reformy. Tentokrát bylo náhodně vybráno 103 občanů na základě geografického, věkového a genderového klíče. Do tohoto občanského shromáždění byl vybrán také jeden původní obyvatel.

I v Evropě proběhla podobná deliberace s cílem volební reformy, která měla být připravena občanským shromážděním náhodně vybraných občanů. Toto občanské fórum proběhlo v Holandsku a opět byli náhodně vybráni občané na základě věkových, genderových kritérií a geografickém uspořádání. Odlišné bylo toto občanské fórum v tom, že bylo vynecháno následné referendum, ve kterém se měli vyjádřit i ostatní občané, ale doporučení, které z deliberace těchto náhodně vybraných občanů, vzešlo, sloužilo čistě politikům.⁴⁰

Ve všech třech případech občanských shromáždění můžeme pozorovat stejné rysy. Tedy, že výběr občanů do deliberativního fóra byl náhodný a kritéria pro výběr byla také shodná. Občané byli náhodně vybráni na základě věku, pohlaví a geografického rozdělení. Shodný byl i zadaný úkol, který zadávala vláda. Úkolem všech tří občanských shromáždění bylo vytvoření doporučení volebního systému, tedy toho, jak by mohla vypadat reforma stávajícího volebního systému v dané zemi či území. Obě kanadská občanská shromáždění byla následně doprovázena referendem a každé občanské shromáždění se věnovalo prakticky jen lokální problematice, neboť řešilo volební systém jen pro danou provincii. Naopak občanské shromáždění v Nizozemsku bylo vytvořeno

---

³⁸ Smith, Graham, *Democratic innovations*, 2009, s. 73-74

³⁹ Ibid. s. 74

⁴⁰ Ibid., s. 75

jako celostátní fórum, které rozhoduje o zemi jako celku a výsledek vzešlý z deliberace náhodně vybraných občanů nebylo předloženo v referendu ostatním občanům, ale předáno do „rukou“ politiků. Nicméně podstatná součást občanského shromáždění byla deliberace napříč veřejností náhodně vybraných občanů, jenž debatovali nad problematikou, která se dotýká všech občanů. V otázkách, které se dotýkají veřejnosti, by měla mít právě veřejnost mít možnost se podobné debaty účastnit.

3. 1. Případ občanského shromáždění v Britské Kolumbii⁴¹

Členové občanského shromáždění byli vybráni náhodně a to ze 79 volebních oblastí kanadské provincie - Britská Kolumbie. Za účelem výběru členů shromáždění byl využit voličský seznam z roku 2003, tedy seznam z předchozího roku. Z tohoto seznamu na základě věku, pohlaví a volební oblasti (z každé volební oblasti bylo náhodně vybráno 200 jmen – 100 žena a 100 mužů, tyto dva seznamy – mužů a žen – byly rozděleny ještě podle věkových skupin). Celkem bylo náhodně vybraným posláno 23 034 dopisů, na které pozitivně odpovědělo 1 715 mužů a žen. Ti byli pozvaní na výběrové schůzky, těch se zúčastnilo celkem 964 mužů a žen. Na výběrových schůzích dostali všichni náhodně vybraní informace ohledně toho, co bude následovat, co se Občanského shromáždění týká etc. Následně bylo všech 964 jmen určeno k losování, které probíhalo tak, že se vždy vylosovala jedna žena a jeden muž z dané volební oblasti a to do té doby, dokud nebyl vylosován potřebný počet členů Občanského shromáždění (158 členů). Aby bylo docíleno toho, že z Občanského shromáždění nebudou vyloučeni průvodní obyvatelé provincie, byla dvě místa ve shromáždění určena pro tyto obyvatele. Ti byli vybráni z komunity původních obyvatel. Celkem bylo do občanského shromáždění náhodně vybráno 161 členů (včetně předsedy shromáždění).

V případě výběru členů tohoto občanského shromáždění můžeme vidět, že šlo o náhodný výběr, ale ne čistý, neboť náhodně vybraným občanům byla nabídnuta možnost přijmout nebo odmítnout účast a tím pádem vidíme v procesu výběru prvek sebe výběru, který může být svým způsobem problematický, ale také může mít pozitivní efekt. Na jedné straně náhodně vybraní občané mohou přijmout možnost se účastnit

---

⁴¹ Informace v této podkapitole čerpají z MACLACHLAN, Don, Final report of the Assembly- Making every vote count: The case for electoral reform in British Columbia, Citizens' Assembly on electoral reform [on-line]. 10. prosince 2004, Dostupné z: <http://citizensassembly.arts.ubc.ca/public/inaction/reports.htm> [Cit. 4. července 2016]

a o nich tedy můžeme smýšlet, jako o lidech, které téma občanského shromáždění zajímá, na druhé straně ti kteří odmítli, nutně nemusejí odmítnout z důvodu nezájmu, ale z jiných osobních důvodů. Nicméně občané, kteří souhlasí se svou účastí, budou nejspíše lidé, kteří jsou například občansky aktivní nebo politicky vzdělaní, a budou tedy i více otevření nějaké rozpravě a spolupráci. Můžeme tedy o těchto lidech říci, že mají zájem se podílet na činnostech týkajících se veřejného zájmu.

V konečné fázi výběru vidíme, že pro výběr členů občanského shromáždění byl využit nástroj losování, který sebou opět přináší určité výhody, jako je spravedlnost, rovnost, diversita, nekorumpovatelnost nebo také nepředvídatelnost a tedy nemožnost predikovat složení daného shromáždění.

Občanské shromáždění se skládalo celkem ze 4 až 5 fází. Jako první fázi můžeme chápat samotný výběr členů shromáždění. Druhou fází bychom mohli označit za vzdělávací fázi. V této fázi bylo klíčové, aby se všichni náhodně vybraní občané dozvěděli potřebné informace o volebním systému, jenž byl hlavním důvodem pro vytvoření občanského shromáždění. Úkolem občanského shromáždění bylo doporučit reformu volebního systému v provincii Britská Kolumbie v Kanadě. Tato fáze trvala dohromady 6 víkendů a členové shromáždění se v této fázi setkali s několika experty z universit. Tito experti představovali participantům volební systém, tedy jeho proces, principy etc. Účastníci se v této části také učili jak spolupracovat, jak probíhá proces deliberace a jeho rozhodnutí ve shromáždění. Již v této fázi byli členové rozděleni do malých diskusních skupin, ve kterých probíhalo samotné vzdělávání se náhodně vybraných členů, tak následná diskuze.

Na příkladu, který nám nabízí občanské shromáždění Britské Kolumbie, je možné sledovat, že pro správnou funkci miniveřejnosti je vzdělávací fáze důležitá. Aby mohlo dojít k deliberaci mezi členy shromáždění je klíčové, aby participanté měli dostatečné množství informací o problematice, která je tématem miniveřejnosti a tedy i deliberace. Bez získaných znalostí by nemohlo dojít k hodnotné deliberaci a nedošlo by ani k hodnotnému výsledku. Příklad z kanadské Britské Kolumbie ukazuje na důležitý prvek, který, jak bylo v předchozích kapitolách také představeno, je jedním z pilířů deliberativní demokracie.

Během května a června probíhala třetí fáze, která se skládala z 50 veřejných slyšení, které se pořádali napříč celou provincií Britské Kolumbie. Členové občanského

shromáždění (od 4 do 16 členů shromáždění) byli vystaveni veřejnému slyšení, kde se získávaly další informace a to tentokrát od ostatních občanů provincie, které se týkaly lokálních problémů, s nimiž se tamní obyvatelé potýkají. V těchto veřejných slyšeních byli členové seskládáni tak, aby ve skupině byli členové shromáždění z dané lokality a alespoň jeden z jiné oblasti provincie. Kromě osobních setkání členů občanského shromáždění s ostatními občany této kanadské provincie, mohli občané posílat členům občanského shromáždění dopisy a to i skrze web občanského shromáždění, který byl nejčastější formou pro zasílání těchto dopisů.

Poslední fází byla fáze deliberace. Cílem této fáze bylo dosáhnout výsledku občanského shromáždění, tedy nějakého konsensu členů miniveřejnosti. Členové shromáždění ve fázi deliberace spojili své znalosti o volebním systému, které se dozvěděli v druhé vzdělávací fázi, a informace, které získali z veřejných slyšení, tedy postřehy ostatních občanů Britské Kolumbie.

Jednou z předností, která se dá občanskému shromáždění v Britské Kolumbii přisoudit, je určitá transparentnost. Participantů od počátku věděli, co se od nich očekává a byla zde velká snaha vše publikovat a zveřejnit vše, co se během občanského shromáždění dělo, jaký je jeho výsledek a proč. Totéž je možné vidět také u občanského shromáždění v Ontáriu, které proběhlo nedlouho po minipubliku v Britské Kolumbii. V případě obou minipublik, jenž proběhly v Kanadě, bylo doporučení či usnesení vzešlé z deliberace účastníků těchto občanských shromáždění, následováno referendem, kterého se měli zúčastnit i ostatní občané a rozhodnout, zda doporučení reformy volebního systému přijmou, bylo důležité, aby i ostatní občané získali informace, kterými (alespoň částečně) disponovali i participantů deliberace. Tyto informace mohli získat občané skrze webové stránky a report, který byl z občanského shromáždění vytvořen.

3. 2. Islandský experiment

Island na podzim 2008 propadl do hluboké finanční a hospodářské krize, která byla doprovázena protesty proti tehdejší vládě. Tyto protesty neměly jako hlavní téma změnu ústavy, ačkoliv i na tuto otázku se v rámci protestů dostalo. Téma změny ústavy se na Islandu probírala již několik let, nicméně protesty občanů a následná změna politiků, která proběhla následující jaro, se téma změny ústavy stalo klíčovým.⁴² V té době samozvané občanské sdružení (*the Anthill*) vytvořilo velké občanské shromáždění nazvané „*National Forum*“, v němž mělo 1500 občanů, z nich velká část byla náhodně vybrána z národního registru obyvatel, diskutovat o budoucnosti Islandu. Toto Národní Fórum bylo zorganizováno jako jednodenní událost. Účastníci toho Národního Fóra měli za cíl formulovat hodnoty a priority občanů Islandu a následně je předložit vládě a veřejné správě. Výsledky, které vzešly z Národního Fóra, byly následně veřejně diskutovány jak v médiích, tak v široké veřejné sféře.⁴³

V roce 2010 se dostala v parlamentu ke slovu opět změna ústavy. Na podzim pak Ústavní komise, jež byla jmenována parlamentem, spolu s občanským sdružením „*the Anthill*“ zorganizovali druhé Národní Fórum 2010, jež mělo za úkol vytvořit hlavní stanovisko veřejnosti týkající se organizace vlády a ústavy, tedy aby se parlament dozvěděl jaké hodnoty a principy by měla nová ústava podle občanů obsahovat. Jako nástroj pro výběr 950 členů Národního Fóra, byl zvolen náhodný výběr. Národní registr obyvatel měl sloužit jako seznam, ze kterého budou účastníci Fóra vybíráni. Parlament měl požadavek, aby bylo zastoupení co nejvíce genderově vyrovnané a aby účastníci byli vybráni napříč celým Islandem, tedy aby byla co největší rozmanitost zastoupených z jednotlivých oblastí Islandu. Vybrán do Fóra mohl být každý, kdo měl volební právo pro volby do Ústavního shromáždění.⁴⁴ Můžeme tedy říci, že stejně jako v případě Kanady, i v případě Islandu a jeho Národního Fóra byly kritéria náhodného výběru věk, gender a geografická oblast.⁴⁵ Jednalo se, stejně jako u prvního Fóra na podzim 2009, o jednodenní akci, ve které byly prodiskutovány klíčové principy a hlavní ideje, jež by měly být v nové ústavě zahrnuty. Velice důležité je, že Národní Fórum bylo transparentní. Fórum mělo vlastní webové stránky a stránky na sociální síti a každý občan mohl diskuze vedené ve

---

⁴² Landemore, Héléne, *Inclusive Constitution-Making: The Icelandic Experiment*, 2015, s. 168-169

⁴³ Ibid., s. 169

⁴⁴ Dostupné z [on-line] www.thjodfundur2010.is/english/ [zdroj. 7. července 2016]

⁴⁵ Landemore, Héléne, c. d., s. 177

fóru sledovat a také se k nim vyjadřovat.⁴⁶ I v tomto případě, byli účastníci rozděleni do malých diskuzních skupin, kde projednávali hodnoty a ideály, které by měly být v nové ústavě zahrnuty.

Ve druhé fázi tohoto experimentu, vzniklo ústavní shromáždění, které sestávalo z 25 delegátů, kteří byli přímo voleni a to občany ve volbách v listopadu 2010. Toto shromáždění bylo následně v lednu zrušeno Ústavním soudem, ale vláda a Parlament ignorovali rozhodnutí Ústavního soudu a znovu jmenovali zvolené členy, ale tentokrát do ústavní rady. Členové ústavní rady se měli scházet tři měsíce s možností prodloužit své působení o jeden měsíce, tohoto prodloužení nakonec členové ústavní rady využili.⁴⁷ Ačkoliv se jednalo o volenou instituci, měla být zajištěna genderová rovnost v zastoupení a účastníci se nesměli stát profesionální politici.⁴⁸

Závěrečnou částí experimentu bylo národní referendum o návrhu ústavy. Referendum bylo nezávazné a naplánované bylo na říjen 2012. Referenda celkem proběhla dvě, přičemž to první vyzývalo občany k vyjádření se (formou „ano“/ „ne“) k otázkám, jež by měly být zahrnuty do nové ústavy. Druhé referendum se již týkalo samotné podoby nové ústavy.⁴⁹ Ačkoliv referenda ukazují na otevřenost a publicitu, protože je občanům umožněno zapojit se do diskuse o dané věci, nejedná se o diskuzi v pravém slova smyslu, neboť na často složité otázky mohou občané odpovědět pouze prostým „ano“ či „ne“.

Velice důležitou fází v celém procesu vzniku nové ústavy, byla fáze druhá, ve které hrála roli Ústavní rada skládající se z 25 přímo volených členů. Ústavní radu může označit za začínající bod deliberace.⁵⁰ Účastníci ústavní rady byli izolováni od veřejnosti, ale své průběžné výsledky prezentovali online, aby se občané dozvíдали o tom, co projednávají. Účastníci byli rozděleni do tří diskuzních skupin, přičemž každá skupina měla zadané jiné téma k projednávání. Dva dny vždy vedli diskuze ve své skupině a jeden den sloužil k tomu, že delegáti z každé skupiny si navzájem prezentovali své výsledky z projednávání.⁵¹

---

⁴⁶ Ibid., s. 179-181

⁴⁷ Ibid., s. 169

⁴⁸ Ibid., s. 170

⁴⁹ Ibid., s. 173

⁵⁰ Ibid., s. 173

⁵¹ Dostupné z: [on-line] <http://www.stjornlagarad.is/english/> [zdroj. 7. července 2016]

Celý proces nově vznikající ústavy se dá jistě označit za veřejný, občané (ať už jako celek nebo ti, kteří se účastnili některých z diskuzí přímo ve shromáždění) měli možnost se k podobě nové ústavy vyjadřovat a podílet se na jejím vzniku. Docházelo k deliberaci v rámci miniveřejností (jak v té, jejíž účastníci byli náhodně vybíráni, tak v té volené) a výsledky deliberace byli zveřejněny a vystaveny širší veřejné diskuzi a to i díky tomu, že vše mohli občané sledovat prostřednictvím sociálních sítí a webových stránek k tomu určených.

4. Zavedení deliberace v praxi

V předchozích kapitolách jsem představila jak teorii deliberativní demokracie, tak losování jako nástroj pro výběr reprezentantů. Byly představeny principy, které přináší deliberativní demokracie a tedy její možných přínos pro současnou liberální demokracii. Ve druhé kapitole jsem představila nástroj náhodného výběru, který má hlubokou demokratickou historii. Jak již bylo představeno, losování je úzce spojeno s demokracií a tedy i tím, co bychom mohli nazvat občanskou společností a to z toho důvodu, že losování bylo využíváno mimo jiné také pro výběr občanů do politických úřadů. V této kapitole se proto pokusím představit propojení deliberace, tedy prvek, který přináší deliberativní demokracii a losování. Budu se zde věnovat miniveřejnostem a propojení deliberace v miniveřejnostech a nástroji losování pro výběr občanů do těchto institucí.

Ačkoliv se v případě teorie deliberativní demokracie setkáváme s tzv. deliberativním obratem a můžeme říci, že od 80. let je téma deliberativní demokracie nejen v akademických kruzích, velmi diskutovaným a přijímaným, tak zároveň s tím se také setkáváme s kritikou. A to takovou, která považuje deliberativní demokracii za nevhodnou. A to z důvodu, že umožňuje zapojení občanů do politického procesu, kteří jsou však vnímáni jako nekompetentní. Jejich nekompetentnost je spatřována v nezkušenostech v politických záležitostech, otázkách a problematikách. Dalo by se říci, že z důvodu většího zapojení občanů do tohoto procesu a podílení se na řešení problémů spadající do veřejného zájmu, jistým způsobem nabourává deliberativní demokracie demokracii reprezentativní, jež stojí na volených reprezentantech, kteří jsou chápáni jako kompetentní k řešení politik. Snaha deliberativní demokracie však není změnit nebo dokonce zrušit reprezentativní demokracii, ale jen otevřít tento prostor více občanům a vtáhnout je více do politické sféry.

V rámci debaty ohledně zapojení deliberace do současného demokratického uspořádání, se samozřejmě teoretikové potýkají nejen s otázkami, jak by mělo být toto zapojení provedeno, jaké nástroje jsou vhodné, jaké výsledky tato deliberace společnosti přinese nebo kdo má být účastníkem deliberace či jak má dojít k výběru, ale také s kritikou směřující proti deliberaci. Tato kritika je často vedena zastánci reprezentativní demokracie. Kritika, která je vůči deliberaci směřována je velice důležitá a je nutné si jí

připustit a to z toho důvodu, že debatu ohledně deliberace posouvá dále. Často jako odpověď na kritiku je praxe, jež je prakticky od tzv. deliberativního obratu prováděna. Abychom totiž správně pochopili teorii a vynikly tak principy a výsledky, které teorie vystavuje, je potřeba je převést do praxe. Tato kapitola se bude navazovat právě na tyto praxe a to na základě pokusů, jež byly ve společnosti prováděny, a které byly představeny v předchozí kapitole.

Nejprve je na místě představit, jak tato deliberativní fóra mohou vypadat, kdo se má těchto fór účastnit a jak mají být občané do deliberativních fór vybíráni. Další velice důležitou otázkou je, jaká témata mají být v těchto fórech probírána a diskutována. Na tuto otázku nám mohou pomoci najít odpověď právě experimenty, jež byly provedeny. Právě díky těmto pokusům o zavedení deliberace můžeme zjistit, jaké výsledky přinese deliberace a zda jsou principy deliberace v praxi dodržovány. Teorie a praxe nemohou být od sebe odděleny, ale až spolu pomáhají utvářet a vylepšovat společnost a její uspořádání.

4. 1. Mini-publics

Podoba deliberativních fór je sama o sobě velkým tématem v rámci teorie deliberativní demokracie. Jak má vypadat deliberativní fórum? Jak velké má být a tedy pro kolik participantů má být fórum uzpůsobeno? Jak mají být deliberující vybíráni?

Jedním z možných nástrojů deliberativní demokracie, jež umožňují deliberaci, jsou tzv. *mini-publics*, tedy miniveřejnosti či minipublika. Miniveřejnosti jsou navrženy pro menší skupinu lidí (od desítek po stovky). Často jsou občané do těchto minipublik vybíráni náhodně z úředních seznamů. Miniveřejnosti se mohou účastnit také přizvaní hosté, což jsou často experti či zástupci zájmových skupin. V rámci těchto miniveřejností se můžeme setkat s tím, že mají různé podoby, různé cíle a používají různé nástroje pro výběr občanů, kteří se účastní deliberace. Podoba miniveřejností se liší 1) počtem participantů, 2) problematikou, které se věnují a tedy i svým výsledkem, 3) způsobem výběru členů, ale také 4) způsobem rozhodování v rámci miniveřejnosti. Těmto bodům se budou věnovat následující podkapitoly.

4. 1. 1. Podoba minipublik

Minipublika mohou mít podobu občanských porot (*citizens juries*), které se skládají z několika náhodně vybraných občanů, kteří se pravidelně scházejí a projednávají zadanou problematiku (příkladem můžou být otázky týkající se lokální úrovně, ale také otázka legalizace eutanazie⁵²). Větších rozměrů pak nabývají tzv. občanská shromáždění (*citizens assemblies*), kde se spolu s občany scházejí také experti a zástupci sdružení a projednávají rozsáhlejší otázky, jež se dotýkají společnosti (volební reforma, změna ústavy nebo také vstup do války). V neposlední řadě se můžeme setkat také s tzv. *Deliberative opinion poll*, které je vytvořeno za účelem měření změn mínění občanů před a po deliberaci⁵³. Podoba miniveřejností je různá a důvody, pro jejich vznik, se mohou lišit. Důležité však je, že tyto miniveřejnosti vznikají pro běžné občany, kteří se skrze tento prostředek podílejí na řešení velkých otázek a problematik veřejného zájmu a stávají se tak účastníky širšího politického systému. V těchto miniveřejnostech probíhá deliberace mezi náhodně vybranými občany. Jak jsou do podobných miniveřejností občané vybíráni? Jak docílíme toho, aby došlo k deliberaci?

S jinou možnou podobou těchto fór přichází John Dryzek, který navrhuje tzv. Sněmovnu diskurzů (*Chamber of Discourses*), v níž mají být zastoupeny všechny relevantní diskurzy. Důraz tedy neklade na zastoupení jednotlivců ze společnosti, ale na reprezentaci relevantních diskurzů.⁵⁴ Ačkoliv se jedná o zajímavé pojetí toho, co má být zastupováno (tedy diskurzy) a kým (diskurzivní reprezentace), se tato práce, bude věnovat výše zmíněným podobám minipublik a to z důvodu, že se věnuji problematice spojení deliberace v minipublik a losování.⁵⁵ Náhodný výběr Dryzek sice považuje za lepší nástroj než volby, ale označuje jej za nedostatečný pro Sněmovnu diskurzů.⁵⁶

---

⁵² Vargovčíková, Jana, c.d., s. 125

⁵³ Těmi se například zabývá James Fishkin, který sleduje právě onu změnu mínění mezi participujícími v deliberaci před a po rozpravě.

⁵⁴ Dryzek, John S., *Foundation and Frontiers of Deliberative Democracy*, 2010, s. 43

⁵⁵ Důvodem je také to, že Dryzek hovoří o „diskurzivní demokracii“, která je hlubší než „deliberativní demokracie“ a je pro něj důležité zastoupení diskurzu. Problematické vidím právě ono zastupování diskurzů, neboť Dryzek říká, že je důležitější rovnost diskurzů, než rovnost jednotlivců (Dryzek, John, c. d., s. 54)

⁵⁶ Dryzek, John S., c. d., 2010, s. 52

4. 1. 2. Náhodný výběr a struktura minipublika

Proč je podoba minipublika tolik důležitá pro zastánce deliberativní demokracie? Důvodem je struktura minipublik, která umožňuje, aby se na jednom místě sešli odlišní lidé s různými názory a ti spolu diskutovali nad problematikou, jenž se dotýká například veřejného zájmu. Tato struktura vytváří různorodé těleso občanů, ve kterém klíčovou roli hraje *diversita*, tedy určitá rozmanitost⁵⁷. Aby se dosáhlo požadované rozmanitosti v minipubliku je důležitý způsob výběru účastníků. Nástroj, který pomůže zajistit kognitivní rozmanitost, je náhodný výběr, díky kterému, je možné docílit toho, aby v minipubliku byly zastoupeny všechny skupiny společnosti (ženy, muži, mladí, staří, chudí, bohatí, vzdělaní, lidé s nižším stupněm vzdělání etc.).

Důležitou roli v dosažení rozmanitosti v rámci miniveřejnosti je stanovení faktorů, na základě kterých se náhodný výběr provede. V případě kanadských občanských shromáždění, která byla vytvořena za účelem volební reformy, byli občané vybíráni dle volebních obvodů, věku a pohlaví. Je tedy možné tento náhodný výběr napadnout s argumentem, že při výběru účastníků nebylo vzato v potaz socio-ekonomické postavení obyvatel, etnicita nebo vyznání, tedy faktory, jež by mohly rozmanitost v občanských shromáždění zvýšit. V případě kanadských občanských shromáždění se otázka zastoupení původních obyvatel, tedy minority, řešila pomocí náhodného výběru. A to tak, aby určitý počet původních obyvatel byl v rámci miniveřejnosti také zastoupen.

Dalším důvodem pro náhodný výběr je počet účastníků. Právě proto, že se bavíme o tzv. *mini-publics* jejichž kapacita je od desítek po stovky lidí, je zřejmé, že počet participujících je omezen. Bez ohledu na to, zda se jedná o občanské poroty, které se pohybují v desítkách účastníků, nebo větších občanských shromáždění, které pojmu i přes sto participantů, je jasné, že počet účastníků v *mini-publics* je omezený. Proto je pro miniveřejnosti forma výběru důležitá. A to z toho důvodu, že se vybírá malá skupina lidí ze široké populace. Je zde proto důležitá rovná příležitost participovat na deliberaci

---

⁵⁷ Rozmanitostí se zabývá Hélène Landemore například v textu *Deliberation, cognitive diversity, and democratic inclusiveness: an epistemic argument for the random selection of representatives*, 2013, s. 1209-1231

a tuto rovnost zajišťuje právě mechanismus náhodného výběru, „jež zaručuje, že žádný občan nebo sociální skupina není z dané populace systematicky vyloučena z *participace*“⁵⁸.

Avšak náhodný výběr může být také problematický a to z důvodu, že k náhodnému výběru participantů ze společnosti se využívají (například) úřední seznamy obyvatel. Ty však nemusejí být kompletní a ani aktuální. Na tento problém narazili také v Kanadě v případě Občanského shromáždění Britské Kolumbie, kde se jako seznam pro náhodný výběr využil seznam voličů Britské Kolumbie, ten však nemusel obsahovat všechny obyvatele této kanadské provincie, ale pouze ty, kteří byli registrovaní jako voliči.⁵⁹ Stejný problém může nastat například, pokud by se vybíralo na základě telefonních seznamů. V tomto případě, by bylo vybíráno pouze mezi lidmi, kteří vlastní pevnou linku apod. S tímto problémem se tedy setkávají všichni, kteří pro výběr účastníků chtějí využít právě nástroj losování.

Druhým problémem může být tzv. prvek sebe výběru (*self-selection*), který spočívá v tom, že náhodně vybraný vzorek lidí dostane možnost se vyjádřit, zda se chce nebo nechce účastnit minipublika. Tento případ opět můžeme vidět v případě Občanského shromáždění v kanadské Britské Kolumbii, kdy z velkého počtu náhodně vybraných občanů, se nakonec shromáždění zúčastnilo 161 občanů. Všichni náhodně vybraní byli osloveni, zda se občanského shromáždění chtějí zúčastnit a dostali tak možnost sebe výběru, byla jim tedy dána možnost samy si zvolit, zda se zúčastní miniveřejnosti či nikoli. Došlo sice k náhodnému výběru, ale zároveň byl naplněn prvek sebe výběru. Dalo by se tedy říci, že se účastníci vybrali sami, ačkoliv se to nedá přímo tvrdit, neboť prvku sebe výběru předcházelo losování. K tomu se vrátím v nadcházející části. Je ještě důležité říci, že i tento efekt sebe výběru přináší určitý efekt pro miniveřejnost. Tímto efektem může být fakt, že miniveřejnosti se pak účastní občané, jež jsou občansky aktivnější a také politicky vzdělanější než ti, kteří účast buď odmítli, nebo se ani nevyjádřili.

Třetím problémem, který může v případě použití čistě náhodné výběru je, že může dojít k nezastoupení všech sociálních skupin společnosti. V případě malých sociálních skupin, tedy minorit, může dojít k tomu, že nebude nikdo z této skupiny

---

⁵⁸ Smith, Graham, c. d., s. 80

⁵⁹ Ibid., s. 80

v miniveřejnosti zastoupen. Tento problém se dá vyřešit tím, že se pro výběr stanoví například i faktor etnicity vedle běžných faktorů jako je věk, gender a geografické oblasti. V případě Občanského shromáždění v Britské Kolumbii, byl problém s minoritou vyřešen tím, že dva členové měli být vybráni z původního obyvatelstva. V případě tohoto shromáždění byla použita pouze tři kritéria a to věk, pohlaví a geografická oblast, jako základní kritéria pro proces výběru.

V případě miniveřejností se můžeme setkat ještě s jedním nástrojem a v kombinaci s náhodným výběrem. Jedná se o rotaci, která se však týká již vnitřní struktury těchto miniveřejností. V případě, že se jedná o větší skupinu náhodně vybraných občanů, jako je tomu v případě občanských shromáždění nebo *deliberative opinion polls*, které mohou mít i stovky členů, je naplnění principů deliberace komplikovanější. Mohla by nastat situace, že k deliberaci vůbec nedojde, protože nedostanou prostor všichni členové této miniveřejnosti a nebudou tak naplněny principy deliberace. Pokud by k diskuzi mezi účastníky docházelo v plném počtu účastníků, mohl by nastat tento problém. Prvek rotace nacházíme například v občanského shromáždění Britské Kolumbie, kde účastníci shromáždění byli ještě náhodně rozděleni do malých diskuzních skupin a v rámci těchto skupin docházelo k rotaci.

4. 1. 3. Minipublika a deliberace

Jak docílit toho, aby došlo k deliberaci mezi participujícími? Je možné v tak velkém počtu naplnit principy deliberace jako je princip reciprocity v miniveřejnosti? Jak umožnit, aby se každý účastník diskuze nad probíraným tématem či problematikou v miniveřejnosti mohl vyjádřit a tedy být vyslyšen? Za tímto účelem je proto vhodné vytvořit v rámci minipublika, kterého se účastní větší množství lidí, malé skupiny, v nichž bude debata všech uskutečnitelná. Příkladem může být právě Občanské shromáždění Britské Kolumbie, kde došlo k rozdělení na 12 diskuzních skupin o 10 až 15 diskutujících. Do těchto diskuzních skupin byli účastníci opět obsazováni pomocí náhodného výběru a každý týden docházelo k určité rotaci, tedy že obsazení těchto menších diskuzních skupin se vždy změnilo.⁶⁰ Právě tyto malé skupiny, které umožňují

---

⁶⁰ Ibid., s. 85

jejím účastníkům celou diskuzi usnadnit a to tím, že se spíše v malém počtu nebudou obávat své postoje přednést, ale také vyslechnout a vstřebat i názory ostatních. V rámci malých diskusních skupin je tedy možné, aby došlo k naplnění principu reciprocitu, tedy principu, jenž je spojován právě s deliberací a deliberativní demokracií.

V rámci těchto malých skupin je velice důležité, aby byly dodržovány principy rovnosti, reciprocitu a spravedlnosti. Tyto principy můžou zajistit nezávislí „moderátoři“ debaty, jejichž role je spíše kontrolní (kontrola, zda někdo není s diskuzí vynecháván nebo je udržován vzájemný respekt). S tímto typem „kontroly“ se můžeme setkat v případě občanských porot.⁶¹ Abychom docílili v minipubliku jisté „inkluzivnosti v interakcích mezi občany, vyžaduje (proces minipublik) poměrně strukturované prostředí s jasnými pravidly a procesy, které orientují občany směrem k vzájemnému respektu a reciprocitě. K takové ctnosti nemusí nutně docházet přirozeně. Facilitátor (moderátor či pomocník) se stává zásadní postavou v podpoře svobodné a spravedlivé výměně mezi občany, hraje ústřední roli při zajišťování toho, aby občané byli schopni přispět k tomuto procesu“⁶². V rámci minipublik existují tyto pomocné mechanismy a nástroje (jako je například moderátor), které napomáhají průběhu deliberace a rovnosti uvnitř těchto deliberativních skupin. Je podstatné, aby role těchto moderátorů byla vždy nezávislá a neutrální, tedy aby se jejich názory nepromítaly do samotné diskuze.

„Minipublika jsou navržena, tak aby občanům poskytly minimálně dvě formy zmocnění. Za první, dávají prostor k vytvoření doporučení nebo reflektovat jejich vlastní individuální úsudky (v závislosti na designu) svobodně bez tlaku, ve kterém běžně utvářejí své názory- média, rodina, přátelé a kolegové – a pečlivě izolování od zavedených politických zájmů. Za druhé, podoba minipublik přepracovává typický vztah moci mezi občany a experty. Vybraní experti (kteří jsou často zástupci zájmových skupin) dostávají příležitost předkládat důkazy a zodpovídat otázky účastníků, ale toto je pouze důsledek, který mají na úsudky a rozhodnutí občanů“⁶³. Přítomnost expertů v miniveřejnostech může pro někoho znamenat oslabení celého procesu, ale zároveň tato jejich přítomnost může vést k lepší diskuzi mezi participanty, neboť ti dostanou (ke svým vlastním názorům) další a často odborné informace. Experti v minipubliku můžou mít tedy také

---

⁶¹ Ibid., s. 86-87

⁶² Ibid., s. 87

⁶³ Ibid., s. 88

edukativní funkci, která pozitivně přispívá samotné debatě a může vést k hodnotnějšímu výsledku deliberace.

James Fishkin poznamenává, že „*deliberace spočívá v dozvídání se, myšlení a mluvení*“⁶⁴. Všechny tři činnosti jsou pro deliberaci velice důležité a v rámci deliberativního fóra je jak učení se, myšlení, tak mluvení naprosto klíčová a charakteristická. V rámci těchto minipublik dochází mezi participanty k vzájemnému učení se či dozvídání se. Jak je možné vidět také na příkladu kanadského Občanského shromáždění v Britské Kolumbii, kde se účastníci nejprve učili o volebním systému. Tím, že se participanti o těchto věcech dozvídají a následně o nich spolu také debatují, se rozvíjí také schopnost o dané problematice uvažovat. Často se také můžeme setkat, že názory v rámci probíhající deliberace se u participantů mění⁶⁵

Prvek vzdělávání participantů nacházíme také v příkladu Občanského shromáždění Britské Kolumbie. K získávání informací, ohledně vládou Britské Kolumbie zadaného úkolu, slouží první dvě fáze, jež předcházejí závěrečné třetí, v níž probíhala již samotná deliberace občanů. První fáze občanského shromáždění sloužila přímo ke vzdělávání účastníků a to v oblasti volebního systému. Ve druhé fázi se účastníci scházeli (mimo jiné) s experty.

Minipublika přináší tři specifické rysy, které jsou motivovány něčím, co bychom mohli nazvat uváženým úsudkem (*considered judgement*). Tyto tři rysy jsou spojeny s prvky, které souvisejí také s deliberací. Jedná se o schopnost naslouchat a selektovat informace. Participanti se často mohou setkat v rámci minipublika s řadou expertů a tedy i řadou názorů a informací, což vede k tomu, že účastník minipublika tyto informace po pečlivém vyslechnutí také selektuje podle dané problematiky. Za druhé, participanti mají příležitost danou problematiku, která je tématem minipublika, prodiskutovat i s dalšími účastníky a tím se setkat s dalšími a často odlišnými názory a pohledy na problematiku. Minipublika jsou heterogenním uspořádáním, což ukazuje také na diversitu minipublika. Participanti se tak setkávají s různými pohledy na danou problematiku a to vede k nutnosti dodržování principu reciprocity, tedy nejen dostat možnost zúčastnit se diskuze a být vyslechnut, ale také respektovat a přijímat názory druhých. Právě s tím je spojen i třetí rys, ten je spjat i s podobou miniveřejností

---

⁶⁴ Fishkin, James, *Experimenting with a Democratic Ideal: Deliberative Polling and Public Opinion*, 2005, s. 287

⁶⁵ Ibid., s. 290

a rozmanitostí, která je v nich přítomna. Třetí rys ukazuje na větší otevřenost participantů a orientaci jejich myšlení spíše na společný zájem, než na vlastní zájem.⁶⁶

Již zde bylo řečeno, že je důležité, aby v rámci miniveřejností byly dodržovány principy, které nacházíme také v teorii deliberativní demokracie. Byl zmiňován důležitý princip deliberace a to reciprocita, dále rovnost a spravedlnost. Rovnost a spravedlnost do jisté míry jsou spojeny také s náhodným výběrem. Dalším principem, který je pro miniveřejnost důležitý, a byl také představen v první kapitole věnující se teorii deliberativní demokracii, je publicita.

Pro minipublika je také velice důležitá publicita⁶⁷ a to i z toho důvodu, že tématem minipublika je problematika, jenž se dotýká veřejného zájmu. Je tedy důležité, aby veřejnost byla informována v průběhu minipublika. Tento princip je opět důležitý pro deliberativní demokracii jako takovou. Jelikož se jedná o skupinu náhodně vybraných občanů, kteří deliberují o problematice veřejného zájmu a určitým způsobem tito participanti náhodně vybraní ze společnosti onu společnost zastupují, je zde transparentnost a publicita klíčová. V obou empirických příkladech, jak z Kanady, tak z Islandu, se s transparentností a publicitou setkáváme. Občané, kteří se přímo neúčastní shromáždění jako jejich členové, získávají informace buď prostřednictvím webu (v případě Národního Fóra na Islandu) nebo v podobě brožury (případ Britské Kolumbie). V obou případech jsou pak občané zapojení do deliberace, dalo by se říci nepřímou, neboť mohou posílat své dotazy a náměty účastníkům miniveřejností.

I přes výhody, které minipublika přináší a jež zde byly načrtnuty, se setkáváme také s kritikou, jež je proti těmto deliberativním nástrojům namířena. Jednou z možných kritik směřující proti miniveřejnostem, které jsou zřizovány za účelem deliberace obyčejných občanů, je (již zmiňovaná) údajná nekompetentnost občanů v politických otázkách či problematikách. John Dryzek tuto myšlenku vyvrací s tím, že „*v mnoha případech jednotlivci přicházejí s malým nebo žádným zájmem nebo schopnostmi v politice, avšak odcházejí jako povzbuzení a kompetentní aktéři*“⁶⁸. Z občanů, kteří na počátku celé deliberace působí nekompetentně v oblasti politiky, se během a po deliberaci stávají kompetentní aktéři deliberace. Tento fakt potvrzuje také James Fishkin, který se věnuje tzv. *Deliberative polls*, tedy deliberativním průzkumem veřejného mínění.

---

⁶⁶ Smith, Graham, c. d. s. 94- 95

⁶⁷ Ibid., s. 102

⁶⁸ Dryzek, John S., 2010, c. d., s. 158

Deliberative opinion poll spočívá v tom, že účastníkům deliberace je před a po deliberaci dán dotazník (se stejnými otázkami), na které účastníci odpovědí. V rámci těchto deliberativních průzkumů hraje důležitou roli způsob výběru participantům a podle Jamese Fishkina je důležitým nástrojem právě náhodný výběr. Důvodem, proč právě náhodný výběr stojí na tom, že pouze náhodný výběr umožňuje dodržet princip rovnosti při výběru účastníků, tedy rovnost jak v participaci, tak v šanci výběru.

Závěr

Ve své práci jsem se věnovala dvěma empirickým případům, ve kterých bylo možné sledovat prvky deliberativní demokracie a nástroje losování. Jednalo se o případy miniveřejností, které vznikají za účelem vyřešení problému či otázky veřejného zájmu. Miniveřejnosti jsou vytvořeny pro běžné občany, kteří jsou často do těchto miniveřejností náhodně vybíráni.

Prvním příkladem, kterému jsem se věnovala, bylo občanské shromáždění v kanadské provincii Britská Kolumbie, kde se náhodně vybraní občané podíleli na přípravě reformy volebního systému. Druhý příklad byl z Islandu, kde byli občané zapojeni do tvorby nové ústavy. V obou případech pocházelo zadání úkolu miniveřejnosti z vysokých politických institucí, v případě Britské Kolumbie zadávala téma pouze vláda. Na Islandu vzešla původně potřeba vytvořit občanské fórum ze společnosti, tedy od občanů, ale vytvořeno a zadáno bylo následně Parlamentem. Oba případy také spojuje náhodný výběr, jako nástroj pro výběr účastníků a deliberativní nástroj miniveřejností.

Sledovaným prvkem v obou případech byl výběr účastníků do miniveřejností. Jak v Kanadě, tak na Islandu se přistoupilo k náhodnému výběru, jelikož bylo potřeba vybrat malé množství účastníků (od sta do tisíce) z široké společnosti. V kanadském případě šlo pouze o výběr účastníků do jednoho občanského shromáždění. V tomto případě došlo dokonce ke kombinaci dvou nástrojů a to losování a rotace, neboť účastníci byli ještě uvnitř shromáždění rozděleni do malých diskuzních skupin (losem) a v rámci těchto skupin docházelo k rotaci. V případě Islandu došlo na kombinaci náhodného výběru do Národního Fóra a přímé volby do Ústavní rady, kde docházelo také k deliberaci mezi účastníky. Kritéria pro náhodný výběr byly tři a to věk, gender a oblast, tato kritéria zajistila kognitivní diversitu uvnitř miniveřejností. Zajisté by došlo k větší rozmanitosti v minipubliku, kdyby mezi kritérii pro výběr byla zahrnuta také etnicita či vyznání.

V obou případech jsme mohli sledovat vysokou míru publicity, neboť obě miniveřejnosti byly otevřeny názorům a otázkám zvenčí, tedy od ostatních občanů. V případě občanského shromáždění Britské Kolumbie, účastníci občanského shromáždění (během jedné fáze) objížděli jednotlivé oblasti provincie, kde probíhala diskuze s občany. V případě Islandu měli možnost občané sledovat celý proces online a vyjadřovat se skrz webové stránky k probíhajícím diskuzím. V obou případech pak byli

občané také zapojeni tak, že o výsledku vzešlém z minipublik rozhodovali v referendu. V případě Britské Kolumbie se však v referendu nevyjádřil kladně potřebný počet občanů.

Na příkladech, které byly zkoumány, můžeme také vyzorovat prvek informovanosti a učení se. V případě shromáždění v Britské Kolumbii byla dokonce jedna fáze, této roční události, věnována určitému vzdělávání, kde se účastníci učili o volebním systému od expertů. Informovanost je pro deliberaci klíčová, účastníci deliberace musejí dobře znát a orientovat se v tom, o čem diskutují a proč, jaké důsledky může jejich rozhodnutí mít etc. „Vzdělávací fázi“ můžeme vidět v obou případech a často je v miniveřejnosti zajištěna přítomností expertů (často univerzitních pedagogů, jako tomu bylo v Britské Kolumbii). Pokud by účastníci deliberace neměli potřebné informace, nemohly by být naplněny ani principy deliberace, jako je reciprocita či pilíř informovanosti.

V obou případech, které jsem ve své práci zkoumala, se ukázalo, že deliberace může mít na její účastníky pozitivní vliv. Jak je možné sledovat také z výsledků *deliberative opinion polls*, kterým se věnuje James Fishkin, mezi účastníky dochází k určitému posunu po procesu deliberaci. Deliberace napomáhá občanům být otevřenější k přijímání informací a názorům druhým. Častým argumentem proti deliberaci je, že se jí účastní nekompetentní jedinci, kteří dostatečně neznají danou problematiku. Ale opak může být pravdou, právě díky procesu deliberace se z jedinců nezalých dané problematiky, mohou stát kompetentní účastníci deliberace ve věcech veřejného zájmu.

V rámci své práce jsem se věnovala také teoretickým rámcům a to teorii deliberativní demokracie a nástroji losování. Empirické příklady, které jsem analyzovala, mi sloužili ke sledování deliberativní praxe a problematice propojení této praxe s nástrojem losování. Otázky, jež jsem si kladla, byly věnovány právě tomu, proč by měl být nástroj losování vhodnějším nástrojem pro výběr účastníků, než volby. Ze sledovaných příkladů byl patrný hlavně moment diversity a určité rovnosti v zastoupení jednotlivých skupin (například ženy, muži). Důležitým prvkem, který je nedílnou součástí nástroje losování, a který nebyl přímo patrný (ačkoliv i z toho důvodu bylo k tomuto nástroji přistupováno), je prvek nestrannosti a také nekorumpovatelnosti. Jak bylo v kapitole věnující se právě losování řečeno, díky své proceduře, jež obsahuje tzv. slepý zlom, se z tohoto nástroje losování stává způsob výběru, jež nelze predikovat. Jeho

výsledky a tedy i to kdo se bude účastnit nelze předem říci. Proto je nástroj losování vhodným nástrojem pro výběr občanů do miniveřejností, ale také politických úředníků do politických institucí. Nástroj losování podtrhuje principy rovnosti a spravedlnosti, které jsou důležité nejen pro deliberativní demokracii, ale také pro reprezentativní demokracii.

Právě teorie deliberativní demokracie je nosnou teorií mé práce, které jsem se věnovala v první kapitole, a jež udala důležité principy a hodnoty, které jsem sledovala po celou svou práci. Těmi principy jsou princip reciprocity, který bylo možné sledovat následně také v empirických příkladech, jimž jsme se věnovala. Dále pak princip publicity a odpovědnosti. Všechny tři principy jsou pro deliberaci velice podstatné a napomáhají vytvořit prostor, v němž je deliberace svobodných a rovných občanů možná. Podstatnou částí deliberace je proces, v němž občané předkládají své názory a následně o nich vedou rozpravu mezi sebou. Ve sledovaných příkladech bylo možné pozorovat všechny tyto momenty deliberativní demokracie, které byly naplněny.

Na základě toho můžeme říci, že zapojení občanů do řešení otázek a problémů veřejného zájmu může mít pozitivní vliv nejen na ty, kteří se deliberace přímo účastní, ale na celou společnost. Pokud by se případy, ve kterých by občané dostávali příležitost spolu diskutovat o věcech, jež se jich jakkoliv dotýkají, objevovali stále častěji, mohlo by dojít ke snížení demokratického deficitu s nímž se současná demokracie potýká. Existence miniveřejností vedle tradičních politických institucí, do nichž jsou jedinci voleni, by mohla vést k posílení důvěry v politiku a větší zájem občanů o věci veřejného zájmu.

Domnívám se, že příklady, jimž jsem se věnovala ve své práci, mohou ukázat, že deliberace občanů je možná a může přispět celé společnosti. Nešlo totiž pouze o zapojení určitých vybraných občanů do politického procesu, ale celé společnosti, jež se podílela ať už přímo, kdy sledovala diskuze v miniveřejnostech a aktivně psala postřehy a otázky deliberujícím, nebo svou účastí v následných referendech. Na zkoumaných experimentech z Kanady a Islandu, můžeme říci, že prvky deliberativní demokracie je možné převést v praxi a že deliberace rovných a svobodných občanů je možná. Otázka zní, zda stávající reprezentativní demokracie a její aktéři jsou schopni otevřít svůj prostor prvkům deliberativní demokracie a více zapojit občany do rozhodovacích procesů, například formou deliberativních miniveřejností. Je reprezentativní demokracie

připravena se vyvinout, posunout své možnosti a více se otevřít občanům? Můžou být miniveřejnosti a občané v nich rovnými partnery politickým aktérům?

Seznam použité literatury

BUCHSTEIN, Hubertus, HEIN, Michael: Randomizing Europe: the lottery as a decision-making procedure for policy creation in the EU, *Critical Policy Studies*, Vol. 3 (2009), No. 1, April 2009, 29-57, Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19460170903158081>

COHEN, Joshua: *Deliberation and democratic legitimacy*, in Bohman, James a Rehg, William: *Deliberative democracy : Essays on reason and politics* Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 1997, s. 67-91

DELANNOI, Gil: *Reflection on two typologies for random selection*, in Delannoi, Gil a Dowlen, Oliver: *Sortition: Theory and practice*, Exeter: Imprint Academic, 2010, s. 10-27

DOWLEN, Oliver, Sortition Out Sortition: A Perspective on the Random Selection of Political Officers, *Political Studies* , vol. 57 (2009), s. 298-315

DRYZEK, John S.: *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations*. Oxford: Oxford University Press, 2002

DRYZEK, John S.: *Foundations and frontiers of deliberative governance*. Oxford: Oxford University Press, 2010

FISHKIN, James S; LUSKIN, Robert C.: Experimenting with a democratic ideal: Deliberative polling and public opinion, *Acta Politica*, Vol. 40 (2015), Issue 3, Sep2015 s. 284-298, Dostupné z: <http://dx.doi.org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1057/palgrave.ap.5500121>

GUTMANN, Amy; THOMPSON, Dennis F.: *Democracy and disagreement*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996

GUTMANN, Amy; THOMPSON, Dennis F.: *Why deliberative democracy?*, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004

HAY, Collin: *Why we hate politics?*, Cambridge: Polity Press, 2007

- KUNŠTÁT, Daniel: Stranické preference a volební model v listopadu 2013, *Centrum pro výzkum veřejného mínění* [on-line]. 27. listopadu 2013, Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7138/f3/pv131127.pdf [cit. 4. července 2016]
- LANDEMORE, Hélène: Deliberation, cognitive diversity, and democratic inclusiveness: an epistemic argument for the random selection of representatives, *Synthese*, Apr2013, Vol. 190, Issue 7, s. 1209-1231
- LANDEMORE, Hélène: Inclusive constitution-making: The Icelandic experiment, *The Journal of Political philosophy*, vol. 23 (2015), no. 2, s. 166-191
- MANIN, Bernard: *The principles of representative government*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997
- MACLACHLAN, Don, Final report of the Assembly- Making every vote count: The case for electoral reform in British Columbia, *Citizens' Assembly on electoral reform* [on-line]. 10. prosince 2004, Dostupné z: <http://citizensassembly.arts.ubc.ca/public/inaction/reports.htm> [Cit. 4. července 2016]
- PITKIN, Hanna Fenichel: *The concept of representation*, Berkeley, USA: University of California Press, 1st pbk ed. 1972
- SINTOMER, Yves: Random selection, republican self-government, and deliberative Democracy, *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*, Sep2010, Vol. 17 (2010) Issue 3, p472-487.
- SMITH, Graham: *Democratic innovations; Designing institutions for citizen participation*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009
- VARGOVČÍKOVÁ, Jana: *Deliberativní demokracie: rozpravou za hranice liberální demokracie?*, in Znoj, Milan, Bíba, Jan, Vargovčíková, Jana: *Demokracie v postliberální konstelaci*, Praha: Karolinum, 2014, s. 89-131

Elektronické zdroje

Český statistický úřad, VOLBY.CZ, [on-line], 2015, <http://www.volby.cz/> [zdroj. 4. července 2016]

Stjórnlagaráð 2011, [on-line], <http://www.stjornlagarad.is/english/> [zdroj. 7. července 2016]

Þjóðfundur 2010, [on-line], <http://www.thjodfundur2010.is/english/> [zdroj. 7. července 2016]